



<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1830>

Citation: Aslan, C. & Tansü, Y. E. (2020). Hitaynâme'ye göre Çin kanunları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(52), 811-818.

Doktora Öğrencisi Celal ASLAN

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Gaziantep / TÜRKİYE, 0000-0002-3743-2697

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gaziantep / TÜRKİYE, 0000-0002-6183-5302

HITAYNÂME'YE GÖRE ÇİN KANUNLARI

ÖZET

İnsan sosyal bir varlıktır ve bu sebeple insanlar tarafından tarih boyunca toplu hâlde yaşam sürdürmenin önemi üzerinde durulmuş ve bunun gereklilikleri yerine getirilmeye çalışılmıştır. Ancak insanların toplu hâlde yaşama isteği onların sınıflandırılmasına da neden olmuştur. Sınıflanmalar sebebiyle insanlar ve toplumlar arasında bazı eşitsizlikler ve haksızlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Yaşanan bu olumsuz durumlar insanların kurallarla yaşaması gerektiğini göstermiş ve insanlar arasında adaletin tesisi konusu önem kazanmıştır. Belirlenen kurallar yardımıyla insanlar arasında adalet sağlanmaya çalışılmış, hak ve hukuk terimleri insanların toplu hâlde yaşamalarının en önemli unsurunu oluşturmuştur. Hukuk, bir kurallar bütünü olması nedeniyle insan yaşamını kolaylaştırırken toplum içinde yer edinebilmeye de yardımcı olmuştur. Dolayısıyla medeniyetin temeli hukuka dayanmakta ve bir toplumun varlığını sürdürebilmesi ve gelişmesi ancak hukuk ile mümkün olabilmektedir. Sınıflara ayrılmış insanların bir arada yaşaması için oluşturulan kurallar, içerisinde din, dil, kültür, ırk vb. birçok unsur barındırmıştır. Günümüzde hem dünyanın en eski tarihine hem de en büyük nüfusuna sahip olması nedeniyle Çin, en önemli medeniyetlerden birini oluşturmaktadır. Çin'in varlığını günümüze kadar sürdürebilmiş olması diğer toplumlar tarafından her dönem merak edilmiş ve araştırılmaya değer görülmüştür. Tarih boyunca Çin üzerine yazılan eserler, Çin hakkında önemli bilgilerle sahip olmamızı sağlarken Çin'in başlangıcından günümüze kadar nasıl geldiğini de gösterir niteliktedir. Bu eserler sayesinde Çin'i ayakta tutan temel unsurlardan birinin kanun olduğu anlaşılmaktadır. Önceleri araştırmalar dönem şartları gereği kısıtlı kalmış, bir yer veya millet hakkında bilgi edinmenin en önemli aracı olarak bölgeler ve ülkeler arası seyahat eden farklı statü ve görevdeki insanların yazdıkları yegâne kaynak olarak kullanılmıştır. Dönem itibariyle bu bilgi kaynaklarının başında seyahatnâmeler gelmektedir. Dolayısıyla Çin'in eski dönemleri hakkında bilgilere seyahatnâmeler aracılığıyla ulaşılmaktadır. Çin hakkında günümüze değin birçok seyahatname yazılmıştır. Ali Ekber Hıtaî'nin XV. yüzyılda yazdığı seyahatnâme tarzındaki gezi yazıları dönem itibariyle Çin hakkında bilgiler veren ve birçok kez kaynak olarak kullanılmış önemli bir eserdir. Eser yirmi bir bölüme ayrılmış ancak birçok bölümde Çin kanunlarıyla ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Ali Ekber Hıtaî'nin XIV. ve XV. yüzyıl Çin'ini anlattığı eseri Hitaynâme Çin medeniyeti hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ali Ekber Hıtaî, Çin, Hitaynâme, Hukuk, Kanun, Seyahatnâme.

CHINESE LAWS ACCORDING TO HITAYNAME

ABSTRACT

Man is a social entity, and therefore, the importance of maintaining a collective life throughout history has been emphasized by people and efforts have been made to fulfil its requirements. However, people's willingness to live together also caused their classification. Due to the classifications, some inequalities and injustices began to emerge between people and societies. These negative situations showed that people should live with rules and the issue of establishing justice among people gained importance. With the help of the determined rules, it was tried to provide justice among people, and the terms of rights and law constituted the most important element of people's living together. Law, as it is a whole of rules, has facilitated human life and helped to take place in society. Therefore, the foundation of civilization is based on law and it is only possible by law to sustain and develop society. Religion, language, culture, race, etc. are among the rules created for people who are divided into classes to live together. It has many elements. Today, China is one of the most important civilizations because it has both the oldest history and the largest population in the world. The fact that China has been able to survive to the present day has been wondered by other societies and has been considered worthy of research. Throughout history, works written in China provide us with important information about China, and it shows how China has come from the beginning to the present day. Thanks to these works, it is understood that one of the basic elements that keep China alive is the law. Previously, the research was limited due to the terms of the period, it was used as the only source written by people in different positions and people travelling between regions and countries as the most important means of obtaining information about a place or nation. As of the period, travel books are the leading sources of this information. Therefore, information about China's ancient times is available through travel books. Many travel books have been written about China to date. Ali Ekber Hitai's XV. Travel writings in the style of travel in the 19th century are important works that provide information about China and have been used as a source many times. The

work consists of twenty-one chapters and China is described in every aspect of the work. A separate section has not been written for the subject of the law, but in many chapters, detailed information about Chinese laws has been given. Ali Ekber Hıtaî's XIV. and XV. His work about Hitaynâme contains important information about Chinese Civilization. Hitaynâme, which is the work Ali Ekber tells about XIV. and XV. the century of China contains important information about Chinese Civilization. **Keywords:** Ali Ekber Hıtaî, China, Hitaynâme, Law, Law, The Book of travels.

1. GİRİŞ

İnsanlar sosyal bir varlık olmanın neticesi olarak toplu hâlde yaşamaktadır. Toplu yaşamının insan doğasına faydalarının yanı sıra zararları da bulunmaktadır. Bu sebeptendir ki insanlar birlikte yaşayabilmek adına kurallar belirlemişlerdir. Bu kurallar toplumun düzen ihtiyacını gidermekle birlikte toplumun gelişmişlik seviyesini de gösterir. Toplum hâlinde yaşamının sakıncaları, insanların bireysel olarak farklı olmalarıyla ilişkilidir. Bu farklılıklar neticesinde ise belirgin ayrılıklar ve sınıflar ortaya çıkmaktadır. Sınıf ve farklılıklar arasında denge sağlanabilmesi de oluşturulacak kurallar ile mümkün olabilmektedir.

Toplum düzeni için oluşan gereksinimlerden hareketle kısaca düzen için kurallar bütünü olarak adlandırabileceğimiz hukukun birçok tanımı bulunmaktadır. En genel anlamıyla Hukuk; *“İnsan varlığını ve insan topluluğunu düzenleyen ve devlet yaptırımıyla kuvvetlendirilmiş bulunan kural, norm, emir ve yasaklardan oluşan kaidelerin bir bütünüdür.”* (Adal, 1918:1). Kelimenin kökenine bakacak olursak hukuk kavramı Arapça “hak” kelimesinden türemiş, dilimize hukuk şeklinde yerleşmiştir. Hak kelimesi ise bir şeye sahip olmak ya da kullanmak anlamına gelmektedir (Işıқтаç, 2004: 50).

İnsanlık tarihiyle eşdeğer olan hukuk kuralları, hem bireysel hem de toplumsal çıkarları gözetmeyi amaçlamıştır. Hukuk kurallarının toplumda kabul görmesi ve kökleşmesi için insanların bireysel adalet duygularının gelişmesi önemlidir. Dolayısıyla medenî bir toplumda hukuk kurallarının ve adalet anlayışının geliştiği görülmektedir (Adal, 1918:2).

Çin; Mısır, Mezopotamya ve Hint olmak üzere en eski dört medeniyetten birini oluşturmuştur. Diğer medeniyetlerin aksine Çin medeniyeti günümüze değin süregelmiştir. Çin'in tarihi M.Ö. 2400'lere kadar dayanmaktadır. Yazının icadı ise M.Ö. 1500 yıllarına denk gelmektedir. En eski yerleşimler Sarı Nehir etrafında kurulmuştur. Ülke farklı dönemlerde farklı hanedanlıklarca yönetilse de her seferinde sınırlarını muhafaza etmiştir. Bunun sebebi olarak birçok faktör gösterilse de en önemli sebep köklü bir medeniyete sahip olmasıdır.

Coğrafi sınırlarına bakıldığında; Kuzeybatısında Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan; kuzeydoğusunda Rusya, Kore; güneyinde Vietnam, Laos ve Myanmar; güneybatısında Hindistan, Butan ve Nepal; batısında Pakistan ve Afganistan; doğusunda ise Büyük Okyanus, Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizi bulunan ve oldukça geniş sınırlara sahip olan Çin'in tek merkezden yönetilmesi çok zordur. Çin, uzun yıllar boyunca Çinli olmayan idareciler tarafından yönetilmiş, Çinli olmayan yönetimler kendi kültürleri gereğince ülkeyi yönetmişler ve birçok defa bu yönetimlerce Çinli olanlar dışlanmıştır. Geniş sınırların yönetimini kolaylaştırmak için ülke feodal biçimde bir nevi eyaletlere bölünerek yönetilmiştir (Çandarlıoğlu, 1993:321).

Arkeolojik kalıntılar, Çin tarihinin M.Ö. 2100 yılına kadar dayandığını göstermektedir (Pletcher, 2011: 35). Çin, geçmişten günümüze Xia (M.Ö. 2000-1500) (Fowler ve Fowler, 2008: 17), Shang (M.Ö. 1450-1050), Chou (M.Ö. 1050-770), Ch (M.Ö. 520-206), Han (M.Ö. 206-M.S. 580), Sui (580-618), Tang (618-906), Beş Sülale (906-960), Sung (960-1279), Yuan (1279-1368), Ming (1368-1644) (Eberhard, 1995:259), Mançu (1644-1937) olmak üzere birçok sülale tarafından yönetilmiştir (Brook, 2010:272; Çandarlıoğlu, 1993:321-323).

XIV. yüzyıla kadar siyasi anlamda Çin birlikteliğinin görülmediği ülkede, yaklaşık yüz yıllık bir Moğol yönetiminin ardından 1368 yılında Çin soyundan olan Ming Hanedanlığı başa geçmiştir. Ming Hanedanlığı dönemi Çinlilerin ülkede birliği sağladıkları dönemi teşkil etmiştir. Bu dönemde Çin yükselme dönemine girmiş, dışa açılma imkânı bulmuştur. Ülke Çin geleneklerine göre yeniden şekillenmiştir. Daha önceki yönetimlerin Çin'de oluşturdukları sistemler ileri bir seviyeye taşınmıştır. Moğolların kurduğu posta teşkilatı geliştirilirken yapım aşaması binlerce yıl süren Çin Seddi nerdeyse son halini almıştır. Ayrıca bu dönem Çin'deki birçok geleneğin kökten değiştirildiği dönem olmuştur. Ming Hanedanlığı yönetime gelir gelmez ilk iş olarak ülkedeki kanunları değiştirmiştir (Eberhard, 1995:269; Taylor, 1963:2-9).

Ali Ekber Hitaî'nin Hitaynâme'si'nin yazıldığı zaman Ming Hanedanlığı dönemine denk gelmektedir. Dolayısıyla Ali Ekber'in eserinde anlattığı konular Çin'in önceki dönemleri hakkında bilgiler verse de özellikle Ming Hanedanlığı dönemini yansıtmaktadır.

Hitaynâme'den önce Çin hakkında birçok seyahatname yazılmıştır. Bunlar: Süleyman el-Tâcir'in Hind (Hindistan) ve Çin'i anlattığı Seyahatnâme'si (852) (el-Tâcir, 2018, 9-57), Marco Polo Seyahatnamesi (1299) (Marco Polo, 1979: 74-194), İbn-i Batuta Seyahatnamesi (1325-135) (İbn Battûta, 2004: 25) ve Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın Hitay Seferatâme'si (1422) (Gökyay, 1973: 457)'dir. Bu seyahatnameler içerisinde Çin hakkında en ayrıntılı bilgiyi ise Hitaynâme vermektedir. Çin hakkında yazılan seyahatnameler Çin kanunları hakkında ayrıntılı bilgi vermemiş ya da Ming Hanedanlığı öncesinde Çinliler dışında ülkeyi yönetenlerin kuralları hakkında bilgiler vermişlerdir.

2. ALİ EKBER HITAÎ VE HITAYNÂME'Sİ

Hitaynâme, 1500-1510 yılları arası dönemde Çin'e giden Ali Ekber Hitaî tarafından yazılmıştır. Hayatı hakkında bilgi bulunmayan Ali Ekber'in İranlı olabileceğine, bir Osmanlı araştırmacısı ya da gezgini olabileceğine dair birçok görüş bulunsa da bunlar ispatlanamamıştır. Ali Ekber Hitaî, eserini Osmanlı Devleti padişahı Yavuz Sultan Selim'e sunmuştur. Eserin birçok nüshası bulunmaktadır. Dolayısıyla eser hakkında çok sayıda araştırma da mevcuttur. Hitaynâme'nin Süleymaniye nüshası araştırmalarda kullanılan nüsha olmuştur. Süleymaniye nüshasının Türkçe tercümesini yapan Hüseyin Efendi, bu çeviriyi Osmanlı Türkçesi olarak yapmış ve Osmanlı padişahı III. Murat Han'a sunmuştur (Afşar, 1978: 8-18). Hitaynâme'nin üzerinde çalıştığımız Kahire nüshası hakkında tek çalışmayı Farsça olarak İranlı araştırmacı İrec Afşar yapmıştır. İrec Afşar, Hitaynâme'nin Kahire nüshası ile Süleymaniye nüshalarını karşılaştırmıştır. Hitaynâme'nin Kahire nüshasını temel alarak yaptığımız araştırmaya göre Hitaynâme'de: Çin'in coğrafyası, inanışları, gelenekleri, iktisadi yapısı, ordusu, sanatı, kanunları vb. birçok konu anlatılmaktadır.

Çin için kanun, eskiden beri Çin Devleti'ni ve halkını idare etmekteki en mühim prensiplerden biri olmuştur. Ming Hanedanı Çin yönetimini Moğollardan kurtarınca ilk iş olarak ülke kanunlarını düzenlemiştir. Esarete verilen bir tepki niteliğindeki bu kanun neredeyse mükemmel yakın kurallar içermiştir (Yih-Min, 1967: 11). Ali Ekber'in yazdığı bu eser de Ming Hanedanlığı dönemi hakkında bilgi vermektedir. Ming Hanedanlığı dönemindeki kanunlar oldukça geniş anlatılmıştır. Hitaynâme'de Çin kanunları hakkında, “*Kanuna Riayet ve Kanun Koyucuları*” konuları dışında genel bir başlık yoktur. Fakat eserin içerisinde birçok konu anlatılırken Çin'deki kanun ve kurallar hakkında da bilgiler verilmiştir.

Medeniyetin gerekli şartlarından birini oluşturan kanun, Çin medeniyeti içinde önemli bir yer teşkil etmiştir. Çin'in köklü bir medeniyet oluşturmaya, farklılıklarının merak edilmesine sebep olurken tarih boyunca da hakkında birçok seyahatname yazılmasına yol açmıştır. Ali Ekber Hitaî'nin Hitaynâme'si de bu seyahatnâmelerden biridir. XIV ve XV. yüzyıl Çin'ini anlatmasının yanı sıra öncesindeki dönemler hakkında da bilgi veren bu seyahatnamenin Çin kanunları hakkında verdiği bilgiler dikkat çekicidir.

2.1. Hitaynâme'ye Göre Çin Kanunları

Çin kanunları ile ilgili en ayrıntılı bilgiyi Ali Ekber Hitaî'nin, Hitaynâme'sinde görmekteyiz. Oldukça geniş olan kanun bahsi ve eserde bulunan diğer konular hakkında da Ali Ekber'in abartmış olabileceği konusunda birçok görüş de bulunmaktadır. Yirmi bir bölümden oluşan Hitaynâme'nin birçok yerinde kanun ve kurallar konusunda bilgiler verilmiştir. Hitaynâme'de bahsi geçen kanun ve kurallara bakıldığında:

Hitaynâme'nin *Onların Kanuna Riayeti Hakkında* başlığında; Ali Ekber, Çin'de kanun oluşturulurken ailenin temel alındığını söylemiştir. Örneğin; Ali Ekber'e göre; “*Baba oğlunda veya oğul babasında veya annesinde kanuna uygun olmayan bir hareket görürse, hemen gidip bunu devlete haber verir ve hil'at ile bahşiş alırdı. Eğer bu hareket ölümü bile icap ettirse, yine çekinmezlerdi. Birbirlerine çok mutî (itaat eden, baş eğen) (Sami, 2005: 1325) idiler.*” (Hitaî, 1510: 95). Buradan hareketle kanunun her şeyin üstünde tutulduğunun vurgulandığı anlaşılmaktadır.

Ali Ekber Hitaî'ye göre, Çin ülkesi kâfir kanunlarına göre yönetiliyordu. Fakat Müslümanlar hep saygı görüyordu. Çin Hakanı, Müslümanları ve onların ibadetlerini seviyordu. Çin Hakanı'nın her yıl saraydan

çıkması başlığı altında; Hitay (Çin) kanununa göre; eğer dünyanın herhangi bir tarafından bir halk derse ki: “Biz Çin Hakanı'nın otoritesini kabul ettik ve burada kalacağız.” Onlara sürekli kalacaklarsa izin verilir. Eğer, onlar ticaret ve elçilik bahanesiyle kalacaklarsa onlara izin verilmez. Ali Ekber'e göre Çin'de Müslümanlar saygı görmektedir. Hanbalık'ta Çin Hakanı Müslümanlar için dört cami ve yetmiş mescit yaptırmıştır (Hitaî, 1510: 23).

Şehir ve Hisarların Düzeni başlığında; Hitay kanunlarına göre, her bölgeye hisarların ve şehrin nasıl kurulduğuna dair, onları teftiş etmesi ve sorgulaması için bir müfettiş bırakılmaktadır. Eğer bir yer şehir kurmak için uygun görülürse Hakan'a haber yollanırdı. Hakan'ın onayından sonra şehir kurulmaya başlanırdı. Hitay kanunlarına göre kurulmaya başlanan veya kurulan şehirlerin güvenliğini sağlamak önemli görülmüştür. Güvenlik ve koruma işleri için gece gündüz sürekli nöbet sistemine bağlanmıştır. Şehirler ve hisarlar bu şekilde korunmuştur. Şehirlerde ve hisarlarda mühimmatın korunmasına oldukça önem verilmiş, bu görevi aksatanlara ağır cezalar belirlenmiştir. Ali Ekber'e göre;

Askerler, mühimmatın korunması konusunda korku içindedirler. Çünkü bu görevi yapamamaktan dolayı ansızın rütbelerinden düşerler, hapsedilirler veya katledilirler. Çeşitli suçlarına göre kadın ve kızları geneleve düşer, oğulları da asker edilir. Oğlanlar asla anne ve kız kardeşlerini göremezler. Suçu işleyenlerin isimleri ve ünleri kaybolur ve hanımları harap olur. Onların kanunları bu derece keskin ve korkunçtur (Hitaî, 1510: 25-26).

“*Yamhaneler*” başlığında, Çin ülkesi genelinde kurulan posta teşkilatları ve durak noktaları hakkında bilgiler verilmiş ve bu durak noktaları arasında kurulan düzenin sorunsuz bir şekilde nasıl işlediği anlatılmıştır. Bu bahisten anlaşıldığı kadarıyla her şey kayıt edilmektedir. Bu durak noktalarına ulaşanlar çok iyi korunmakla birlikte her türlü ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bir nevi han görevi gören bu yerlerde çalışanlar gelen misafirlerden hediye ve para kabul etmezdi. Çalışanların maaşlarını Çin Hakanı karşılardı ve onlar da kanuna riayet ederlerdi. Her durak noktası arasında görev yapan askerler, kanun gereği gizli hareket ederlerdi. Bu bölümde anlatılan askerlerden hizmetçi olarak bahsedilmiş, bu hizmetçiler saraydan çıkarken halka haber verildiği ve halkın hayvanları da dâhil olmak üzere gizlenmeleri gerektiği belirtilmiştir. Bu kurala uymayanların kanun gereği yetmiş sopyla cezalandırıldıkları söylenmiştir (Hitaî, 1510: 27-28).

“*Şehirlere Bırakılan Ordu Hakkında*” başlığında; “Onlar, kanuna göre; işlerini av ve boş zaman geçirmek gibi nedenlerle geciktiremezler.” (Hitaî, 1510: 33) ifadesi kullanılmıştır. Burada ordunun ve askerlerin kanuna bağlılıkları vurgulanmıştır.

“*Ordunun Emirlerinin Dereceleri*” başlığında; Kalmuklar ve Çinliler arasında yapılan savaştan bahsedilmiş, Çinlilerin bu savaşta yenildikleri hakkında bilgiler verilmekle birlikte Hitay kanunlarına göre savaştan kaçmanın cezasının ölüm olduğu söylenmiştir. Savaştan kaçanlarının sayıları çok dahi olsa bu cezanın uygulandığı anlatılmıştır. Bu bahis içinde toprağın terkedilemeyeceği vurgusu da yapılmıştır. Aynı bölüm içinde Kalmuklarla yapılan savaşta Çin Hakanı'nın esir edilmesi dolayısıyla Kin Tay Han diye bahsedilen bir Çin Hakanı, bu olaydan sonraki savaşlara Hakan'ın katılmaması yönünde kanun belirlemiştir. Ali Ekber, Çinlilerin savaşa istekli olmadıklarını ve düşman güçlü olursa barışa karar verdiklerini bu sebeple de Çin ülkesinde kıtlık ve hastalık olmadığını da söylemiştir (Hitaî, 1510: 35-36).

Hitaynâme'de; “*Çin Hakanı'nın Sarayı Hakkında*” başlığı, Çin kanunları hakkında en geniş bilgilerin olduğu kısımdır. Bu kısımda saray ve etrafındaki surlarla çevrili yedi bölüm betimlenmiştir. Burada bulunan hizmetkârların ne şekilde çalıştıkları ve kanuna riayetleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Saray içinde yaşayan yaşlı kadınların olduğu ve bu hizmetkârların daha önceki Çin Hakanlarına hizmet eden kişiler oldukları ve Çin kanunlarını iyi bildikleri söylenmiştir. Ayrıca sarayda çalışması için seçilen hizmetçilerin çocuk yaşta saraya alındıkları ve bunun sebebi olarak da Çin kanunlarını öğrenmeleri ve eğitilmeleri olduğu gösterilmiştir (Hitaî, 1510: 42-43).

Bu bölümün en dikkat çekici bahsini sarayı korumakla ve kös (davul) vurmakla görevli hizmetçi ya da askerlerin anlatıldığı kısım oluşturmaktadır. Bu kösler yedi bölümden oluştuğu söylenen sarayın her derbendinde bulunmaktadır. Kös vurma; Çin Hakanı'nın saraya gelmesi, tahta oturması, divana gelmesi ve haberleşme gibi birçok anlam taşımaktadır. Kös vurma geleneği bir kanun gibi kabul edilmiş, Hakan'ın bu geleneği geciktirmesi dahi suç olarak görülmüştür. Saray içindeki hizmetçiler Hakan tahta

oturmadan önce divan önünde hazır olmak zorundadır. Hakan'dan önce divana gelmemek suçtur. Çin Hakanı'nın çocukları ise günlerini şehirlerde bulunan genelevlerde geçirmektedirler. Eğer Çin Hakanı bir suç nedeniyle padişahlıktan azledilir veya ölürse, padişahlık onun çocuğuna kalır. Ölüm durumunda Hakan'ın çocukları dışında kimse taziye için onu ziyaret edemez. Şehirlerde hangi Hakan çocuğu daha çok saygı görürse tahta da o geçer (Hitaî, 1510: 49-54). Adı zikredilmemekle birlikte saray içerisinde çalınan bazı çalgıların saray dışında çalınmasının suç olduğu da belirtilmiştir (Hitaî, 1510: 52).

Bahsi geçen yedi bölümün her derbendinde bulunan kösler sırayla vurulur. Dolayısıyla yedinci derbentten vurulmaya başlanan köslerin sesi saraya değin bu sayede işitilir. Bu davullara Kösl-i Adl denir. Bu köslerin gereksiz yere kullanılması suçtur ve cezası ölümdür. Ayrıca geciktirilmesi de suç kabul edilmiştir (Hitaî, 1510: 53-54). “*Onların kanunu gayet keskindir.*” sözü Hitaynâme'nin birçok yerinde tekrarlanmaktadır. Bu bölümde de Çin komutanları için kanuna riayet ettikleri ve kanunu çiğnemekten çok korktukları söylenmiştir (Hitaî, 1510: 47-49).

Saray dışından bir kişi Çin Hakanı ile görüşemez ve Hakan'a cevap vermesi de suçtur. Bu işi saray içinden hizmetçiler yapar. Bu durum bir tür hiyerarşi oluşturulduğunu göstermektedir. Dışardan haber getiren bir kişi bu haberi saray hizmetkârlarına iletmek zorundadır (Hitaî, 1510: 55).

Çin Hakanı'nın her gün saraydaki divana gelmesi zorunludur. Fakat Hakan'a iki defa divana gelmeme hakkı verilmiştir. Eğer Hakan üç defa divana gelmezse hakanlıktan azledilir. Bu durum sonucunda Hakan'ın çocuklarından biri tahta geçer. Halka kanunu çiğneme konusunda hiç hak verilmezken Hakan'a üç hak verilmiştir (Hitaî, 1510: 56).

Ülkedeki bütün insanlar Çin Hakanı'nın malı olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla Hakan'a karşı koyma hakları da yoktur. Ali Ekber Hitaî Çin ülkesinde Hakan ve kanununa riayet sebepleriyle bozulma olmadığını belirtmiştir. Ayrıca gammazlık büyük suç kabul edilmekte ve hizmetçiler bu sebeple birbirlerinden korkmaktadırlar. Her suç birbirine bağlı kabul edilmiş, her suç ihanet olarak görülmüştür (Hitaî, 1510: 57).

Ali Ekber'e göre; Çin ülkesi on iki bölüme ayrılmaktadır. Hitay kanunlarının kaydı ise; Hakan'a ait değişik mühür, kalem ve hat ile yapılmaktadır. Çin'in bölümleri gibi saray da on iki kısma ayrılmaktadır. Çin ülkesinin on iki kısmının hesabını sarayın içindeki on iki divanhanede bulunan, iş bilen, siyaset ve feraset sahibi on iki kız yapmaktadır. Bu hizmetçilerin işleri her gün için üç vakit nöbetlerle belirlenmiştir. Yaptıkları işi geciktirmeleri veya ertelemeleri suç kabul edilmiştir. Özellikle hat bakma işinde aksama olması durumunda bütün hizmetçiler ve Hakan suçlu görülmüştür. Ali Ekber birçok bahsin devamında tekrarladığı gibi bu bahsin altına da “*Kanuna riayet ettiklerinden dolayı, onların ülkesi birkaç bin yıldır bozulma görmemiştir, her gün onların ülkesi daha da iyiye gitmektedir.*” notunu düşmüştür (Hitaî, 1510: 58).

Ali Ekber Hitaî'nin, Çin'de kanun konusundan sonra üzerinde en çok durduğu konulardan birini Hitay zindanları oluşturmaktadır. Ali Ekber'e göre Çin'in her şehrinde zindanlar vardır. Bu zindanlarda suçlular işledikleri suçlara göre sınıflara ayrılmıştır. Ayrıca kadın ve erkekler de ayrı ayrı zindanlarda tutulmaktadırlar. Çin zindanlarında bulunan suçluların kayıtları titizlikle tutulmaktadır. Her ay zindanlardaki suçluların dosyaları görevli memurlar tarafından Çin Hakanı'na sunulmaktadır. Hitay kanunlarına göre suç bireysel değildir. Suçu işleyen kişinin ailesi de suçlu kabul edilir. Suçun tazminatı olarak pirinç, buğday, arpa, nohut ve darı ödenir. Tazminat suçun büyüklüğüne göre belirlenir. Zindana atılan suçluların üzerinden maddi eşyalar alınır. Suçluları sorgulamak için hücreler yapılmıştır. Ayrıca işkence aletleri ve odaları da vardır. Çalışanlar için zindan alanlarında bahçeler ve evler de yapılmıştır. Ali Ekber'e göre Çin'de yönetici-yönetilen, zengin-fakir ayrımı yapılmaksızın herkes kanuna uymak zorundadır (Hitaî, 1510: 59-67).

Ali Ekber'in eserinde Çin kanunları ile ilgili genel bir bölüm olmadığını zikretmiştik. Fakat içerisinde kanun geçen birçok bahis bulunmaktadır. Bu bölümlerden birini kanun koyucuları ve bir kadının Çin'de hükümdarlık yapması ile ilgili bölüm oluşturmaktadır. Ali Ekber burada kanunlar hakkındaki konulardan çok Luzi Hatun adlı kadın hükümdar üzerinde durmuştur. Hükümdar olan kadının kanun yapma konusunda başka bir kadından yardım istemesi işlenmiştir. Bu kadının adı Bucin Gozin'dir ve bilge biridir. Bu rivayet içerisinde Çin'de kanunun “*Öldürmek, sürmek, vurmak*” üzerine temellendirildiği vurgulanmıştır. Eserde anlatılanlar muhtemelen semboliktir. Vurgulanmak istenen ise

kanunun hangi temel üzerine kurulduğu ve kanuna ne derece riayet edildiğidir. Buradan anlaşıldığı üzere kanun önünde herkes eşittir (Hitaî, 1510: 82-85).

Hıtaynâme’de, “*Hattathaneler*” başlığında, hattathanelerde yetişenlerin Hıtay’ın kalem ehli ve emiri (rütbeli asker) oldukları ve Hıtay kanununu belirlemekle, yazmakla ve öğrenmekle sorumlu oldukları belirtilmiştir (Hitaî, 1510: 85).

“*Dünyanın Her Tarafından Buraya Gelen Halk Hakkında*” (misafir) başlığında; ismi zikredilen tek Çin Hakanı olan Kin Tay Han’ın oğlunun Çin halkına Müslüman olmaları için yazdığı bir hattan bahsedilmiştir. Bu bahse göre Hakan, İslâm dünyasından gelen misafirlerin anlattıklarından etkilenmiş ve Müslüman olmuştur. Bu hatta Çin halkı karşı çıkmıştır. Hakan’a cevap olarak: “*Senin babalarından hiç kimse Müslüman olmamıştır. Hıtay padişahının Müslüman olması kanuna aykırıdır.*” demişlerdir (Hitaî, 1510: 85-87).

“*Tibet ve Tibet Köpekleri Hakkında*” bahsinde efsanevi bir hikâye anlatılmaktadır. Bu hikâyeye göre Tibetliler ve Çinliler arasında geçen bir savaşta Tibet Köpeği diye bahsedilen bir köpeğin düşman ordusunun hükümdarının başını Çin Hakanı’na getirmesi dolayısıyla bir anlaşma yapılmış, Çin Hakanı kızını bu köpeğe vermiştir. Bundan dolayı Çin kanunlarına göre her yıl birkaç bin hanelik Tibetliye tahıl, kumaş, gümüş verilmiştir (Hitaî, 1510: 88-89).

“*Hıtay Ülkesindeki Tarım Hakkında*” başlığında; Hıtay ülkesinin bolluk içinde olduğu belirtilmiş, verimli arazilerinde her şeyin yetiştiği vurgulanmıştır. Tarım yapan ve üreten insanlar yetiştirdikleri ve Çin Hakanı’na hediye ettikleri ürün miktarına göre Hakan tarafından verilen hizmetlilerle ödüllendirilmektedirler. Bu yardımlar sayesinde sarayın kaynakları dolup taşmaktadır. Zor duruma düşenlere Çin Hakanı tarafından gümüş ve para yardımı sağlanmaktadır. Dolayısıyla hırsızlık, yağmacılık yasaklanmıştır ve cezası da ölümdür (Hitaî, 1510: 89-92).

Hıtaynâme’de Çin kanunları ile ilgili bölümlerden biri de “*Onların Kanuna Riayeti Hakkında*” başlığının bulunduğu yirminci bab (bölüm)’dir. Bu bölüm içeriğine göre Çin’de kanun önünde herkes eşittir. Gammazlık yasaklanmıştır, bir kişi bir suçu bir defa yapabilir. Kanun önünde kimseye merhamet edilmez (Hitaî, 1510: 95).

Hıtaynâme’de “*Resim Atölyeleri*” bahsinde Çin’de kayıt tutmanın öneminden bahsedilmiş, Çin’deki kanun koyucuların işlerini son derece titizlikle yaptıkları, işlerini aksatmaktan ve terk etmekten korktukları söylenmiştir. Ali Ekber’e göre; “*Onların kanun koyucularının bir kişiyi kanuna uymayan bir şekilde öldürdükleri duyulmamıştır. Her bakımdan böyle bir şey asla olmaz. Hırsız canını kurtaramaz. Hıtay kanununun acayıplikleri açıklanabilenden çok fazladır.*” (Hitaî, 1510: 101).

3. SONUÇ

Geçmişten günümüze kadar birçok hanedanlık tarafından yönetilen Çin, varlığını tarihin en eski dönemlerinden beri devam ettirebilmiştir. Çin bu yanı sıra sürekli kalabilen ender medeniyetlerden biri olmuştur. Çin’de siyasi birliktelik zaman zaman bozulsa da bu uzun sürmemiş ya Çinli olanlarca ya da başka ırktan oluşan yönetimlerce tekrar tekrar birliktelik ve düzen kurulabilmiştir. Ülkedeki Çin kültürü temellerini ise XIV. yüzyılda uzun süren Moğol asıllı Yuan Hanedanlığı’nı yıkararak yönetimi ele geçiren Ming Hanedanlığı atmıştır. Ming Hanedanlığı Çin’de köklü reformlar yapmıştır. Bu reformların başında ise kanunlar gelmektedir. Ali Ekber Hitaî’nin XV. yüzyılda yazdığı Hıtaynâme adlı eseri Ming Hanedanlığı dönemine rastlamaktadır. Dönemin Çin’i hakkında bilgi veren eserde Çin kanunları ile ilgili ayrı bir bölüm olmamakta birlikte ülkedeki kanun ve kurallar hakkında birçok konuya değinilmiştir. Eserde Çin kanunlarıyla ilgili dikkat çeken en önemli unsurlardan birini birçok yerde zikredilen kanunun Çin medeniyetinin temelini oluşturduğu ve Çin halkının da kanunlara sadık olduğu vurgusudur. Buradan Çin medeniyetini ayakta tutan en önemli hususu kanun ve ona sadık kalan halkın tutumunun oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Hıtaynâme’de geçen kanunlarla ilgili bilgiler araştırmanın temelini oluşturmuştur. Bu bilgiler ışığında Çin’in sosyal düzeninin kanunlarla sağlanabildiği görülürken yaşam tarzının da kanunlara etkisinin olduğu görülmektedir. Eserde kanun bahsinin geçtiği yerlerin bir araya toplandığı çalışmanın sadece Ming Hanedanlığı dönemi hakkında değil, öncesi ve sonrası hakkında da bilgiler verdiği anlaşılmaktadır. Ming Hanedanlığı’na kadar olan tarihi süreçte birçok farklı hanedanlık tarafından

yönetilen Çin, Ming Hanedanlığı döneminde Çinli Milliyetçiliğinin temel alındığı kanunlar oluşturmuştur.

Hıtaynâme'de geçen kanun ve kurallara göre Çin, Ali Ekber'in kâfir kanunları diye adlandırdığı kurallarla yönetilmekteydi. Ancak Müslümanlar ve diğer dinlere inananlar da her daim saygı görmekteydi. Buradan Çin halkının dini konuda hoşgörü sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Çin'de şehir kurmanın kuralları ve bu şehirlerin korunması ile ilgili uyguladıkları sistem anlatılarak düzen içinde yaşama verdikleri önem vurgulanmıştır. Çin'deki çalışma sistemi ve bu sistemin gerekliliklerinin yerine getirilmesi oldukça önemlidir. Halkın hangi meslekte olursa olsun işini titizlikle yapması gerektiği belirtilmiş ve bu düzeni bozacak herhangi bir hareketin de cezasız kalmayacağı birçok yerde anlatılmıştır. Bu meslekler içerisinde en önemli görülenler askerlik ve güvenlik ile ilgili olanlardır. Bunun yanında bir de saray çalışanlarının kanuna riayet göstermeleri konusu uzun uzun anlatılmış hatta saray çalışanlarının kanunları iyi öğrenebilmeleri için küçük yaşlarda saraya alınıp kanun konusunda eğitilerek yetiştirildikleri verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Saraydaki düzen anlatılırken her sınıftan insanın kanunlara riayet etmesi gerektiğinden birçok yerde söz edilmiştir. Saray dışındaki kurallardan bahsedilirken ise Hakan'ın saray dışından biriyle görüşmesinin mümkün olduğu fakat bunun bir usulü olduğu anlatılmıştır. Buradan hareketle Hakan ulaşılamaz değildir. Fakat doğrudan değil de bir hiyerarşi gözetilerek bu mümkün kılınmıştır.

Çin toplumu sınıflara ayrılmıştır. Bu sınıflandırma halkın mal varlığına, mesleğine, zenginliğine, yaşadığı yere göre belirlenmiştir. Çin'de en çok önem verilen konulardan biri de her şeyin kaydedilip yazıya geçirilmesidir. Kaydetme işiyle görevli olanların ise eğitilmiş ve bilgili kişilerden oluştuğu ifade edilmiştir. Ancak kanun yazmada görevli kimselerin ülkenin on iki kısmı için ayrı ayrı görevlendirilen kızlardan oluştuğu da verilen bilgiler arasındadır. Kanunlarını yazıya geçirme tutumları Çin'in ilerleyip gelişmesinde önemli bir yer tutmuştur. İhtiyaç sahipleri gözetilmiş, yaşlılara ve zor zamanlarda üreticilere yardım edilmesi üzerine kanun oluşturulmuştur. Buradan Çin'in sosyal bir devlet anlayışı ile yönetildiği anlaşılmaktadır.

Kanuna bu denli önem veren bir devletin suçluları cezalandırma hususunda katı olması kaçınılmazdır. İşlenebilecek suçlar derecelendirilmiş ve buna göre de cezalar belirlenmiştir. Her şehre kurulan cezaevleri de suçların derecelerine göre sınıflandırılmıştır. Birçok suçun cezası tazminata bağlansa da hırsızlık ve gammazlık gibi suçların cezası için idam uygulanmıştır. Eserin kanuna riayet ve kanun koyucuları bölümünde yer alan: “Öldürmek, sürmek, vurmak” ifadesi Çin kanunlarının temelini oluşturduğu vurgulanmıştır.

KAYNAKLAR

- ADAL, E. (1918). *Hukukun Temel İlkeleri El Kitabı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- AFŞAR, İ. (1978). *Hıtayname*, Tahran: *Merkez-i Esned-i Ferhengi Asiya*.
- BROOK, T. (2010). *The Troubled Empire: China in the Yuan and Ming Dynasties*. Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- ÇANDARLIOĞLU, G. (1993). “Çin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: *TDV İslâm Araştırmaları Merkezi*.
- EBERHARD, W. (1995). *Çin Tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- EL-TÂCİR, S. (2018). *Doğu'nun Kalbine Seyahat Çin ve Hind Ülkeleri Hatıraları ve İlaveleri*. Çev. Ramazan Şeşen, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- FOWLER, J. & FOWLER, M. (2008). *Chinese Religions: Beliefs and Practices*. Sussex Academic Press.
- GÖKYAY, O. Ş. (1973). Türkçede Gezi Kitapları. *Türk Dili Dergisi*, XXVII (22), 258.
- HITAÎ, A. E. (1510). *Hıtaynâme (Kahire Nüshası)*. Mısır: Mısır Milli Kütüphanesi.
- İŞIKTAÇ, Y. (2004). *Hukuk Yazıları*. Ankara: Yetkin Yayınları.

- İBN BATTÛTA (2004). *İbn Battûta Seyahatnamesi*. Çev. A. Sait Aykut, C.I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- PLETCHER, K. (2011). *The History of China*. Britannica Educational Publishing.
- POLO, M. (1979). *Marco Polo Seyahatnamesi*. Çev. Filiz Dokuman, C.I, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları, I. Cilt, II. Cilt, ss. 5-35.
- SAMİ, Ş. (2005). *Kâmûs-ı Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TAYLOR, R. (1963). Social Origins on the Ming Dynasty 1351-1360. *Monumenta Serica*, 22(1), 2-9
- YİH-MİN, L. (1967). *Ali Ekber'in Hitaynâme Adlı Eserinin Çin Kaynakları ile Mukayese ve Tenkidi*. Tai-Pei: Şinasi Tekin Collection.